

MONEDE DIN CASTRUL ROMAN DE LA MEHADIA

DE

NICOLAIE GUDEA

Săpăturile arheologice în castrul roman de la Mehadia (jud. Caraș-Severin) au fost efectuate de M. Macrea în anii 1942—1943¹. Aceste cercetări, ca și cele executate ulterior tot de el, la baia castrului (1946), în așezarea civilă și într-un cimitir din epoca prefeudală (1948—1949), au rămas nepublicate. Excepție fac o serie de importante concluzii avansate de autorul cercetărilor într-un studiu preliminar asupra rezultatelor tehnice și materialului arheologic provenit din aceste săpături².

În cele ce urmează, din bogatul material arheologic păstrat³, vom prezenta monedele descoperite în cursul săpăturilor din anii 1942—1943 în interiorul castrului și în imediata apropiere. Amintim că atât planul castrului cât și detaliile referitoare la poziția și situația construcțiilor din interior au rămas încă inedite și în parte sînt pierdute. De aceea considerăm că publicarea acestor monede va ajuta într-o măsură oarecare la cunoașterea castrului și va pune la dispoziția cercetării informații relativ importante⁴.

Lista monedelor este următoarea :

1. Traianus ; Dupondius ; d = 27,5 ; g = 12,06 ; 116 e.n. Strack, I, 469, p. 226. Praetentura castrului.

¹ Săpăturile arheologice efectuate de M. Macrea în anii 1942—1943 la castrul roman de la Mehadia au rămas în cea mai mare parte inedite. M. Macrea a expus succint rezultatele acestor cercetări în fișa redactată de el pentru *Repertoriul arheologic al R. S. România (Transilvania)*, al cărui manuscris se află la Institutul de istorie și arheologie din Cluj. Conform acestei fișe, castrul a avut două faze de construcție : o fază cu val de pămînt și o fază, ulterioară, cu zid de piatră. În această a doua fază, castrul măsura : 142,60 × 116 m ; laturile erau orientate pe direcția punctelor cardinale principale. Laturile lungi erau cele de est și vest. Porțile, avînd intrări inegale erau flancate de bastioane dreptunghiulare ; colțurile castrului erau rotunjite. Poarta praetoria se afla pe latura de nord. Clădirea comandamentului se afla în jumătatea de sud a castrului ocupînd o poziție centrală. Aceste date despre castru se află și la D. Tudor, *Orașe, iltguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 30—33 (unde a fost folosită aceeași sursă : *Repertoriul arheologic al R. S. România*) ; cf. M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 228, 260, 280, 443.

La săpăturile arheologice din anii 1942—1943 a participat și prof. I.I. Russu căruia îi mulțumim și cu acest prilej pentru permisiunea de a folosi materialul provenit din săpăturile de la Mehadia. De asemenea, mulțumim prof. E. Chirilă care ne-a pus la dispoziție monedele, verificînd și completînd determinările.

² M. Macrea, *Studii*, 1, 1949, p. 139.

³ Materialele arheologice provenite de la Mehadia se află în depozitul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca. Documentația în legătură cu săpăturile este, se pare, pierdută.

⁴ M. Macrea a determinat o parte din monede după cataloagele Cohen. Lipsa planului de castru nu ne împiedică să dăm locul de descoperire al monedelor așa cum a fost notat pe fișele lor. Este foarte important că s-a păstrat măcar această indicație. Odată cu cercetările din viitor, precizarea menționată va putea fi mai bine valorificată.

2. Hadrianus; Denar; d = 18,6; g = 2,75; Emis în toamna anului 117 e.n. Strack, II, 17, p. 51. Praetentura.
3. Hadrianus; As; d = 26,4; g = 9,98; 119–123 e.n. Strack, II, 575, p. 47. Clădire din interiorul castrului.
4. Hadrianus; Semis; d = 31,6; g = 22,67; 123 e.n. Strack, II, 597. În aşezarea civilă, la vest de castru.
5. Hadrianus (?); As; d = 25; g = 8,75; Rău păstrat: pe avers capul împăratului spre dr.; pe revers o figură feminină în picioare. În aşezarea civilă, la vest de castru.
6. Hadrianus (?); As; d = 26; g = 10,40; Rău păstrat: pe avers se recunoaşte capul împăratului spre dreapta; reversul este şters. Descoperit pe latura de sud a castrului.
7. Hadrianus; As; d = 27; g = 11,35; 127–128 e.n. Strack, II, 613. În aşezarea civilă, la vest de castru.
8. Imitaţie barbară după un denar de la Hadrianus; d = 18,4; g = 1,80; Tipul imitat este: Strack, II, 275.
9. Sabina; Sestertius; d = 33,5; g = 27,5; După 128 e.n. Strack, II, 863. Clădire din interiorul castrului.
10. Faustina; Sestertius; d = 31; g = 24,55; După 141 e.n. Strack, III, 1263. În aşezarea civilă, la vest de castru.
11. Faustina; As; d = 21,6; g = 7,60; Rău păstrat. În interiorul castrului la suprafaţă.
12. Commodus (?); Monedă colonială (Achaia) d = 27,5; g = 6,53; Mionnet, IV, p. 147, nr. 984. Clădirea comandamentului.
13. Septimius Severus; Denar suberat; d = 15,5; g = 1,75; 196–197 e.n. RIC, IV/1, p. 115, nr. 79. Între clădirea comandamentului şi turnul din colţul de SV.
14. Septimius Severus; Denar suberat; d = 16; g = 2,31; 197–198 e.n. RIC, IV/1, p. 104, nr. 112; BMC, V, nr. 56 şi 60. Colţul de SV, lângă zidul de incintă.
15. Septimius Severus; Denar; d = 19; g = 2,90; 206 e.n. RIC, IV/1, p. 117, nr. 201. Clădire din interiorul castrului.
16. Caracalla; Denar de potin; d = 17,4; g = 2,86; 196–198 e.n. RIC, IV/1, p. 212, nr. 6; BMC, V, nr. 193. Atriu clădirii comandamentului, într-o fîntină.
17. Caracalla; Denar; d = 16,4; g = 2,55; Roma, 211 e.n. RIC, IV/1, p. 238, nr. 184; BMC, V/5, pl. 65/3. În aşezarea civilă la vest de castru.
18. Caracalla; Bronz emis la Samosata în Commagene; d = 32,3; g = 15,03. Mionnet, V, p. 120, nr. 62. Lângă zidul de nord al castrului.
19. Severus Alexander; Denar emis la Roma; d = 17; g = 1,90; 222–228 e.n. RIC, IV/2, nr. 155. Turnul din colţul de SE.
20. Severus Alexander. Denar emis la Roma; d = 18,2; g = 1,95; 227 e.n. RIC, IV/2, nr. 70. În interiorul castrului.
21. Severus Alexander; Denar emis la Roma; d = 19; g = 2,35; 228–231 e.n. RIC, IV/2, nr. 212. În interiorul castrului.
22. Severus Alexander; Denar emis la Roma; d = 20; g = 2,15; 231–235 e.n. RIC, IV/2, nr. 246. Turnul din colţul de SV.
23. Iulia Mamaea; Denar de potin emis la Roma; d = 20; g = 1,55; RIC, IV/2, nr. 235. Clădirea comandamentului, latura de est.
24. Maximinus Thrax; Denar emis la Roma; d = 18; g = 2,60; 235 e.n. RIC, IV/2, nr. 13. Clădirea comandamentului, latura de est.
25. Gordianus al III-lea; Antoninian emis la Roma; d = 22,5; g = 3,28; 240 e.n. RIC, IV/3, nr. 34. Atriu clădirii comandamentului.
26. Philippus Arabs; Antoninian emis la Roma; d = 22,6; g = 3,29; 244–248 e.n. RIC, IV/3, nr. 28 c. Clădirea comandamentului.
27. Philippus Arabs; Sestertius; d = 28,6; g = 20,51; Pick, I, 1, p. 8, nr. 1. Poarta de pe latura de sud.
28. Philippus Arabs; Denar, reversul şters; d = 19; g = 2,31. În „fîntina” din atriu clădirii comandamentului, ca şi nr. 16.
29. Volusianus; Bronz emis la Viminacium; d = 26,8; g = 10,30; Pick, I, 1, p. 56, nr. 175. În aşezarea civilă, la vest de castru.
30. Volusianus; Antoninian emis la Roma; d = 21,5; g = 2,22; 251–253 e.n. RIC, IV/3, nr. 180. Atriu clădirii comandamentului.
31. Q. Herennius Etruscus; Bronz emis la Viminacium; d = 25,5; g = 11,45; Pick, I, 1, p. 49, nr. 146. Lângă zidul de nord al clădirii comandamentului.
32. Valerianus; Bronz emis la Viminacium; d = 25,7; g = 8,29; Pick, I, 1, p. 19, nr. 61. Clădirea comandamentului, latura de nord, lângă „trepte”.

33. Valerianus; Bronz cu legenda „Provincia Dacia” emis la Viminacium; d = 25,7; g = 8,80; Pick, I, 1, p. 19, nr. 61. Atriul clădirii comandamentului.
34. Marianina; Antoninian emis la Roma; d = 21,5; g = 1,86; între 256–257 e.n. RIC, V/1, nr. 3. Latura de nord a clădirii comandamentului.
35. Constantinus I; Bronz emis la Nicomedia; între 324–330 e.n. LRBC, I, 1107. Ae 3. Clădire din interiorul castrului.
36. Constantinus I; Bronz emis la Nicomedia între 324–330 e.n.; Ae 3. LRBC, I, 1109. Clădire din interiorul castrului.
37. Constantinus I; Bronz emis la Nicomedia între 324–330 e.n.; Ae 3. LRBC, I, 1103. Atriul clădirii comandamentului.
38. Constantinus al II-lea; Bronz emis la Siscia între 321–324 e.n.; Ae 3. RIC, VII, p. 446, nr. 182. Turnul din colțul de NV.
39. Constantius al II-lea; Bronz emis la Thessalonice între 330–335 e.n.; Ae 3. LRBC, I, 837. În interiorul castrului.
40. Constans; Bronz emis la Thessalonice între 335–337; Ae 3. LRBC, I, 848. Clădirea comandamentului, încăpere de pe latura de est.
41. Constantinus I; Bronz emis la Constantinopol cu legenda Urbs Roma între 330–335 e.n.; Ae 3. LRBC, I, 1013, dar CONSE. Clădire din interiorul castrului, situată la sud de comandament.
42. Constantinus I; Bronz emis la Heraclea între 330–335 e.n. cu legenda Constantinopoli; Ae 3. LRBC, I, 903. Turnul din colțul de SV.
43. Monedă barbară de imitație, rău păstrată. Clădire din interiorul castrului. Pe av. schițat un cap de bărbat (?) cu ochi mari și gura deschisă. Reversul nu poate fi descris. Legende sau încercări de legendă lipsesc.

Așa cum arată lista de mai sus, monedele au fost descoperite în interiorul castrului dar și în afara lui. O bună parte din piese provin din clădirea comandamentului. Lista de mai sus nu permite încă avansarea unor concluzii în legătură cu fortificația de la Mehadia pentru că numărul de monede este relativ redus și mai ales pentru că lipsesc indicații precise (de natură stratigrafică de pildă) în legătură cu descoperirea lor. Seria monetară, însă, reprezintă un material concret de referire și permite câteva observații interesante în legătură cu circulația monetară de la Mehadia.

Repartizarea monedelor pe împărați (deci pe perioade) se prezintă astfel:

Traianus	1	Gordianus al III-lea	1
Hadrianus (Sabina + imitație)	8	Philippus Arabs	3
Faustina	2	Volusianus	2
Commodus	1	Q. Herennius Etruscus	1
Septimius Severus	3	Valerianus (Marianina)	3
Caracalla	3	Constantinus I	5
Severus Alexander (Iulia Mamaea)	5	Constantinus al II-lea	2
Maximinus Thrax	1	Constans	1
		Imitație nedeterminabilă	1
			<hr/>
			total 43

Cu excepția împăraților Antoninus Pius (deși avem monede de la Faustina) și Marcus Aurelius și Macrinus, cota de monede pe împărați se menține relativ constantă. Mai greu pare de explicat, deocamdată, lipsa monedelor între 260 și 330. După părerea noastră această lipsă se datorește fie unor fenomene legate de criza monetară de la sfârșitul secolului al III-lea e.n., fie faptului că cercetările au rămas la Mehadia la un stadiu de început.

O cercetare a descoperirilor izolate de pe teritoriul localității Mehadia ne permite însă să completăm tabloul circulației monetare dat de lista de mai sus și să constatăm că nu se confirmă lipsurile semnalate în cadrul ei. Seria monetară care reiese din descoperirile izolate cuprinde monede de la Augustus până la Valentinianus și Valens⁵. Bineînțeles că pentru descoperirile mai vechi locul de descoperire nu este indicat cu precizie; se specifică doar că unele provin din castru, pentru celelalte neexistând decât simpla indicație „Mehadia”, foarte probabil și acestea fiind din castru sau din jurul lui. Continuitatea seriei monetare fără nici o întrerupere de la începutul secolului al II-lea până în secolul al IV-lea este un fapt important. La Mehadia, deocamdată, seria monetară nu se întrerupe la mijlocul secolului al III-lea, așa cum se întâmplă în celelalte caestre⁶. Această întrerupere este, dealtfel, foarte relativă și depinde exclusiv de stadiul actual al cercetărilor. În acele caestre unde cercetările au atins o fază de detaliu, fiind cercetate barăcile militarilor, acolo unde se petrecea o bună parte din viața lor, s-a dovedit că materialul monetar depășește mijlocul secolului al III-lea e.n.⁷

La Mehadia, datelor oferite de numismatică li se adaugă diferite date epigrafice și arheologice. O inscripție descoperită în castru (CIL, III, 8 010) arată că unitatea militară care staționa aici purta epitetul „Valeriana — Galliena”; săpăturile arheologice au identificat refaceri la castru datind din epoca constantiniană⁸.

Credem că analiza sistematică a materialului arheologic rămas din săpăturile de la Mehadia și eventualele cercetări viitoare vor verifica și completa toate ipotezele în legătură cu viața castrului de la Mehadia cu date noi, pe care în acest stadiu al cercetărilor nu le putem bănuî.

MÜNZEN AUS DEM RÖMERKASTELL VON MEHADIA

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser legt eine Liste der von M. Macrea im Laufe der archäologischen Grabungen von 1942—1943 im Römerkastell Mehadia (Bez. Caraș-Severin) gefundenen 43 Münzen vor. Sie beginnt mit Münzen von

⁵ Pentru descoperirile monetare în localitatea Mehadia vezi: I. Buracu, *Muzeul general Nicolae Ceaușescu din Băile Herculane și cronică Mehadii*, Turnu Severin, 1924, p. 14: dă o listă lungă de monede descoperite fie la „castru” fie la „Mehadia”. Seria începe cu monede de la Augustus și se încheie cu piese de la Diocletianus; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei*, București, 1966, p. 175 menționează aici piese de la Diocletianus și Constantinus I; I. Winkler, *Circulația monetară în Dacia romană* (lucrare de doctorat, manuscris), p. 87—88 menționează monede de la Philippus Arabs, Herennius Etruscus, Traianus Decius; E. Chirilă, N. Gudea, I. Moldovan, *Münzen aus der Sammlung des Museums der Stadt Sighișoara*, Sibiu, 1972, p. 14—15, menționează la Mehadia piese de la M. Aurelius, Commodus, Severus Alexander, Gordianus, Claudius Gothicus, Probus, Licinius, Constantinus I, Crispus, Constantius al II-lea, Valentinianus, Valens.

⁶ I. Winkler, *op. cit.*, p. 39.

⁷ E. Chirilă, N. Gudea, *Das Römerlager von Buciumi*, Cluj, 1972, p. 123.

⁸ M. Macrea, *Repertoriul arheologic...* (mss); idem, *Viața în Dacia romană*, p. 466—467.

Trajan und endet mit Prägungen aus der ersten Hälfte des 4. Jhs. Durch Ergänzung der Liste mit allen Münzfunden von Mehadia stellt der Verfasser eine fast ununterbrochene Folge der Münzserie, somit auch des Münzumschlages, fest. Damit ist ein zusätzliches Argument für das Bestehen des Kastells auch nach Abzug der römischen Armee aus dem übrigen Dazien gegeben. Es scheint, wie auch aus den archäologischen Grabungen hervorgeht, daß in der Spätzeit Reparaturen im Kastell vorgenommen wurden. Die letzten Prägungen der Münzreihe sind von Valentinianus und Valens, also aus einer Zeit, da im allgemeinen die Münzfunde im Banat enden.